

СТАНДАРТИЗАЦІЯ, СЕРТИФІКАЦІЯ, ЯКІСТЬ

Науково-технічний журнал

№ 3 (94) 2015

Засновники:

Міністерство економічного розвитку
і торгівлі України
Державне підприємство
«Український науково-дослідний
і навчальний центр
проблем стандартизації,
сертифікації та якості»

Рік заснування — 1998

Журнал зареєстровано
у Державному комітеті телебачення
і радіомовлення України 31.03.2014
Свідоцтво № 20642-10462 ПР серія КВ

Журнал зареєстровано
у Вищій атестаційній комісії
України Постановою президії ВАК
від 10.02.2010 №1-05/1

Передплатний індекс: 22567

Головний редактор

Шевцов С. О.,
в.о. генерального директора
ДП «УкрНДНЦ»

Заступник головного редактора

Воротинцев Ю. Ю.,
директор ХФ ДП «УкрНДНЦ»

Відповідальний редактор

Грищенко Ф. В., к. військ. н., с.н.с.

Редакційна колегія:

Андрощук В. В.
Байцар Р. І., д. т. н., проф.
Бандирська О. В., к. т. н., доц.
Богом'я В. І., д. т. н., с. н. с.
Віткін Л. М., д. т. н., проф.
Гінзбург М. Д., д. т. н., проф.
Захаров І. П., д. т. н., проф.
Зенкін А. С., д. т. н., проф.
Королько С. А.
Мачульський О. М.
Машков О. А., д. т. н., проф.
Нагорна О. О., к. е. н., проф.
Павлов С. В.
Руженцев І. В., д. т. н., проф.
Тріщ Р. М., д. т. н., проф.
Яненко О. П., д. т. н., проф.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Гінзбург М. Д., Овчаренко Л. Л., Ключень А. М.

Щодо концептуальних засад приймання іноземних документів
зі стандартизації як національних нормативних документів України. . . 3

Гінзбург М. Д.

Deliverable. Як це буде українською?..... 12

НОВИНИ CEN

Новий CEN/TC 437 «Електронні сигарети й електронні рідини». . . . 16

СТАНДАРТИЗАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Грищенко Ф. В., Лісніченко Т. В.

Аналіз згармонізованих національних нормативних документів
щодо застосування статистичних методів. 17

НОВИНИ ISO

Корпоративна звітність з новим онлайн-інструментом. 24

РЕКЛАМА

ДП «УкрНДНЦ» оголошує конкурсний прийом
до аспірантури на 2015/2016 навчальний рік. 25

СТАНДАРТИЗАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Гуменюк Г. Д., Войтюк Г. В.

Поводження з відходами: вимоги Європейського союзу і
законодавства України. 26

Тернюк М. Е., Букреева О. С.

Оптимізація вимог нормативних документів до промислової
продукції на основі адаптивного підходу. 30

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

Гунькало А. В., Бубела Т. З., Микийчук М. М., Столярчук П. Г.

Управління якістю в освіті та промисловості:
досвід, проблеми та перспективи. 36

РЕКЛАМА

Головний фонд нормативних документів ДП «УкрНДНЦ». 39

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Шабайкович В. А.

Імітація боротьби за якість вищої освіти. 40

Редакційна група:

Винокуров Л. І.,
Войцеховська Г. Р.,
Дорошин О. Т.,
Курський Ю. С.,
Сіліч С. О.

Дизайн і комп'ютерна верстка

Мамчич Ю. Ю.,
Обушна І. В.

Відомості про авторів є актуальними
на момент надходження матеріалів
до редакції

Журнал рекомендовано до друку
Вченою радою ДП «УкрНДНЦ»
(протокол засідання № 3 від 09.07.15)

Піписано до друку 03.08.2015.

Формат 60×84/8.

Друк офсетний.

Папір крейдований.

Ум. друк. арк. 8,47.

Обл.-вид. арк. 7,53.

Замовлення № 8.

**Редакторсько-
інформаційна група:**

61002, м. Харків,
вул. Мироносицька, 40, к. 3.
Тел./факс: (057) 752-00-89
E-mail: ssysa@metrology.kharkov.ua

НОВИНИ СЕН

Семінар «Розширення співпраці з країнами
Східного партнерства у сфері стандартизації»..... 45

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Колтунов В. А., Коваль А. В.

Динаміка вмісту загальної сухої речовини в зерні кукурудзи
цукрової залежно від зони розташування на качані.....46

Миринова А. В.

Оцет може бути корисним тільки, якщо його виготовлено
з харчової сировини.....51

НОВИНИ

І смачно, і корисно!.....53

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Тимошук О. М., Гудков Д. М., Лавріненко В. Ф.

Перспективна система технічного діагностування
суднових комплексів.....54

РЕКЛАМА

Величко В. А.

Лічильники ДП «Харківстандартметрологія»
допоможуть подолати ціновий шок у ЖКГ..... 58

МЕТРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Горішна І. Я.

Дослідження способів оброблення сигналів
за неузгодженої фільтрації.....60

НОВИНИ ISO

Заощаджуємо енергію з новим стандартом ISO..... 62

МЕТРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Проект Постанови Кабінету Міністрів України
«Про періодичність здійснення планових заходів
метрологічного нагляду».....63

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

До 70-річного ювілею Богдана Євгеновича Ричара.....68

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

План набору слухачів
ХФ ДП «УкрНДНЦ» на друге півріччя 2015 року.....69

До уваги авторів.....72

ЩОДО КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ПРИЙМАННЯ ІНОЗЕМНИХ ДОКУМЕНТІВ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ЯК НАЦІОНАЛЬНИХ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ УКРАЇНИ

М. Д. Гінзбург

М. Д. Гінзбург, доктор технічних наук, начальник відділу,
Л. Л. Овчаренко, провідний інженер, Інститут транспорту газу, м. Харків,
А. М. Ключь, заступник начальника Науково-технічного управління,
ПАТ «УКРТРАНСГАЗ», м. Київ

О КОНЦЕПЦИИ ПРИНЯТИЯ ИНОСТРАННЫХ ДОКУМЕНТОВ ПО СТАНДАРТИЗАЦИИ В КАЧЕСТВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ НОРМАТИВНЫХ ДОКУМЕНТОВ УКРАИНЫ

М. Д. Гинзбург, доктор технических наук, начальник отдела,
Л. Л. Овчаренко, ведущий инженер, Институт транспорта газа, г. Харьков,
А. М. Ключь, заместитель начальника Научно-технического управления, ПАТ «УКРТРАНСГАЗ», г. Киев

FOR CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ADOPTION OF FOREIGN STANDARDS AND DELIVERABLES AS NATIONAL NORMATIVE DOCUMENTS OF UKRAINE

M. D. Ginzburg, Doctor of Technical Sciences, Department Head,
L. L. Ovcharenko, Senior Engineer, Gas Transportation R&D Institute, Kharkiv,
A. M. Kliun, Deputy head of Science and Technology Office, PJSC «Ukrtransgaz», Kyiv

Л. Л. Овчаренко

У статті, ґрунтуючись на положеннях міжнародної настанови ISO/IEC Guide 21 [1–2] та набутому досвіді приймання міжнародних і європейських стандартів як національних, запропоновано певні концептуальні засади для нової редакції ДСТУ 1.7. Основну увагу приділено адаптуванню універсальних положень міжнародної настанови до конкретних умов України і вилученню положень, незастосовних до українських реалій.

Ключові слова: нормативний документ, положення, тотожний переклад, ступінь відповідності, метод приймання/перевидання, технічний зміст, структура, форма вислову, технічний відхил, редакційна зміна, принцип зворотності.

А. М. Ключь

В статье, основываясь на положениях международного руководства ISO/IEC Guide 21 [1–2] и приобретенном опыте принятия международных и европейских стандартов в качестве национальных, предложены некоторые концептуальные положения для новой редакции ДСТУ 1.7. Основное внимание уделено адаптации универсальных положений международного руководства к конкретным условиям Украины и исключению положений, неприменимых в украинских реалиях.

Ключевые слова: нормативный документ, положение, тождественный перевод, степень соответствия, метод принятия/переиздания, техническое содержание, структура, форма высказывания, техническое отклонение, редакционное изменение, принцип «от обратного».

In this paper, based on the provisions of International Guide ISO/IEC Guide 21 [1–2] and acquired experience for adoption of International and European standards as national one, some conceptual foundations for the new edition DSTU 1.7 are proposed. Much attention is given to adapt the universal provisions of International Guide to specific conditions of Ukraine and to expunge the provisions which are not applicable to the Ukrainian realities.

Keywords: normative document, provision, identical translation, degree of correspondence, method of adoption/republication, technical content, structure, wording, technical deviation, editorial change, vice versa principle.

Одне з основних завдань національної системи стандартизації — постійно запроваджувати найсучасніші досягнення науки і техніки, сприяти впровадженню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників, усувати технічні бар'єри в торгівлі та запобігати їхньому виникненню [3, ст. 4]. Виконанню цього завдання насамперед сприяє приймання на національному рівні міжнародних і регіональних стандартів та стандартів розвинених країн, які концентрують у собі найкращий світовий досвід, що його зможуть ефективно застосовувати українські виробники, торговельні організації, покупці, споживачі, випробувальні лабораторії, органи влади та інші зацікавлені сторони. Саме тому «гармонізація з міжнародними, регіональними, а у разі необхідності — з національними стандартами інших країн» була визначена ще 1993 року [4, ст. 3] як один з основних пріоритетів побудови національної системи стандартизації України.

Застосовування ідентичних стандартів у багатьох країнах усуває технічні бар'єри у міжнародній торгівлі та запобігає їхньому виникненню. Проте приймання міжнародних та регіональних стандартів як національних ускладнюється, якщо правила розроблення останніх відрізняються від відповідних міжнародних та європейських. Для встановлення єдиних правил приймання міжнародних стандартів як регіональних та національних було запроваджено міжнародну настанову ISO/IEC Guide 21:1999 «Adoption of International Standards as regional or national standards» (Приймання міжнародних стандартів як регіональних чи національних стандартів), на базі якої Україна розробила досі чинний основоположний стандарт ДСТУ 1.7 [5].

Проте розширення кола документів зі стандартизації та нагромаджений досвід приймання стандартів спричинили ухвалення 2005 року на заміну ISO/IEC Guide 21:1999 нової міжнародної настанови в двох частинах: ISO/IEC Guide 21-1:2005 [1] та ISO/IEC Guide 21-2:2005 [2]. У першій встановлено методи, що дають змогу регіональним чи національним органам стандартизації послідовно приймати стандарти на базі міжнародних та однозначно позначати як ступінь їхньої відповідності міжнародним стандартам, так і відхили від них. Друга частина встановлює аналогічні методи для інших міжнародних документів зі стандартизації, що не є стандартами. Детальний розгляд різновидів цих документів міжнародних і європейських організацій стандартизації, що їх англійською позначають як Deliverables, подано в нашій термінологічній консультації [6], у якій запропоновано позначати такі документи українським терміном **допоміжні документи зі стандартизації** (ДДС) і показано, що серед них є не тільки нормативні, а й довідкові документи.

Сьогодні перед Україною стоїть завдання якнайшвидше інтегруватися до європейського економічного і нормативного просторів. З огляду на це актуальним є завдання прийняти нову редакцію основоположного стандарту ДСТУ 1.7, яка б, з одного боку, не суперечила положенням міжнародної настанови [1—2], а з другого — адаптувала б ці положення до конкретних умов України та не містила таких, що не застосовні до українських реалій.

Мета статті — запропонувати певні концептуальні засади для нової редакції ДСТУ 1.7, ґрунтуючись на положеннях міжнародної настанови [1—2] та набутому досвіді приймання міжнародних і європейських стандартів.

1. ЯКІ ДОКУМЕНТИ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ МАЄ ПРИЙМАТИ УКРАЇНА І ЯК ЦЕ ТРЕБА РОБИТИ?

Як національні Україна приймає та прийматиме такі документи:

- стандарти та ДДС міжнародних стандартувальних організацій, зокрема таких міжнародних організацій стандартизації: Міжнародної організації зі стандартизації (*англ.* International Organization for Standardization (ISO)), Міжнародної електротехнічної комісії (*англ.* International Electrotechnical Commission (IEC)), Міжнародного телекомунікаційного союзу (*англ.* International Telecommunication Union (ITU));
- стандарти та ДДС регіональних стандартувальних організацій, зокрема таких європейських організацій стандартизації: Європейського комітету зі стандартизації (*англ.* European Committee for Standardization (CEN)), Європейського комітету з електротехнічної стандартизації (*англ.* European Committee for Electrotechnical Standardization (CENELEC)), Європейського інституту телекомунікаційних стандартів (*англ.* European Telecommunications Standards Institute (ETSI)), а також Євразійської Ради зі стандартизації, метрології і сертифікації (*англ.* Euro-Asian Council for Standardization, Metrology and Certification (EASC), *рос.* Евразийский совет по стандартизации, метрологии и сертификации (EASC));
- національні стандарти та ДДС інших країн, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори.

Пропонуємо як загальну назву всіх зазначених документів уживати терміна **іноземний документ зі стандартизації** (ІДС) і викласти відповідно назву нової редакції стандарту ДСТУ 1.7 у такій редакції — «Національна стандартизація. Правила і методи приймання та застосовування іноземних документів зі стандартизації як національних».

Лівову частку ІДС складають документи міжнародних (ISO, IEC) та європейських (CEN, CENELEC, ETSI) організацій стандартизації, основні види яких подано

Таблиця 1. Позначення основних видів ІДС і пропозиції, як їх приймати в Україні

Вид ІДС (англ. type of publication)	Міжнародні організації стандартизації		Європейські організації стандартизації			Приймати як
	ISO	IEC	CEN	CENELEC	ETSI	
1. Нормативні документи зі стандартизації:						
Міжнародний стандарт (англ. International Standard)	ISO	IEC	—	—	—	ДСТУ
Європейський стандарт (англ. European Standard)	—	—	EN ¹		EN ² ES	ДСТУ
Гармонізаційний документ (англ. Harmonization Document ³)	—	—	—	HD	—	ДСТУ
Технічні умови (англ. Technical Specification)	ISO/TS	IEC/TS	CEN/TS	CLC/TS	ETSI/TS	ДСТУ-Н
	ISO/IEC/TS					
Настанова (англ. Guide)	ISO Guide	IEC Guide	CEN Guide	CENELEC Guide	ETSI Guide	ДСТУ-Н
	ISO/IEC Guide		CEN/CENELEC Guide			
Загальнодоступні технічні умови (англ. Publicly Available Specification)	ISO/PAS	IEC/PAS	—	—	—	ДСТУ-Н
2. Довідкові документи зі стандартизації:						
Технічний звіт (англ. Technical Report)	ISO/TR	IEC/TR	CEN/TR	CLC/TR	ETSI/TR	ДСТУ-Н
Угода міжнародного семінару (англ. International Workshop Agreement)	IWA	—	—	—	—	ДСТУ-Н
Промислова технічна угода (англ. Industry Technical Agreement)	—	ITA	—	—	—	ДСТУ-Н
Угода європейського семінару (англ. CEN/CENELEC Workshop Agreement)	—	—	CWA	CWA	—	ДСТУ-Н
Оцінка технологічного розвитку (англ. Technology Trend Assessment)	ISO/TTA	IEC/TTA	—	—	—	ДСТУ-Н

в табл. 1. Проте Україна приймає і буде приймати як національні також документи інших стандартувальних організацій, наприклад, Міжнародної організації законодавчої метрології (англ. International Organization of Legal Metrology (OIML)) або Міжнародного Союзу залізниць (англ. International Union of Railways (UIC)), що не є організаціями стандартизації. Відмінність між поняттями *стандартувальна організація* та *організація стандартизації* детально викладено в нашій термінологічній консультації [7].

¹Із такими номерами:

00001-19999 — стандарти, що їх розробив CEN;
20000-39999 — стандарти, ідентичні міжнародним стандартам ISO;
40000-49999 — стандарти, що їх розробили спільно CEN/CENELEC;
50000-69999 — стандарти, що їх розробив CENELEC.

²Позначення EN використовують лише для документів, що їх приймають як гармонізовані європейські стандарти, або коли складання документа вимагає мандат від Європейської Комісії (ЕК) / Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ). Стандарт ETSI з позначенням EN складає технічний комітет, а затверджують його європейські національні органи стандартизації (<http://www.etsi.org/standards/different-types-of-etsi-standards>).

³Як зазначено в [11, п. 1.2], гармонізаційні документи (HD), як і європейські стандарти (EN), є регіональними стандартами в сенсі [1, п. 3.4]. Готування та приймання HD відбувається за тими самими процедурами, що і EN [11, п. А.1.2]. Проте є певні відмінності у запровадженні цих видів документів [11, п. 2.9, 11.2.1, А.1].

Згідно з [1, п. 5.1.1] міжнародні стандарти приймають лише як регіональні та національні стандарти, тобто як документи того самого виду (англ. of the same type). Проте у [2, п. 5.2] зазначено, що «міжнародний документ ISO та/або IEC, відмінний від міжнародних стандартів (англ. International Deliverable other than International Standards) **рекомендовано** приймати як регіональні чи національні документи зі стандартизації **того самого або аналогічного виду** (англ. regional or national deliverables of the same or a similar type). Однак, також дозволено приймати ці документи як документи іншого виду (наприклад, технічні умови ISO чи IEC рекомендовано приймати як національні технічні умови, але їх також дозволено приймати як національний стандарт або інший документ зі стандартизації). У таких випадках зміну виду треба чітко вказати в передмові або вступі прийнятого документа. Вид регіонального чи національного документа вибирають відповідно до **правил і процедур**, визначених для цього виду документів у регіональному чи **національному органі стандартизації**, що приймає цей документ».

Оскільки українська система документів зі стандартизації не повністю збігається з міжнародною та європейською, викладені вище міжнародні рекомендації створюють певні проблеми щодо приймання ІДС (табл. 1), вид яких не передбачений українським законодавством. Так в Україні на національному рівні є лише два види документів зі стандартизації: «**національні стандарти та кодекси ustalеної практики**, прийняті національним органом стандартизації» [3, ст. 6], які згідно з чинним ДСТУ 1.0:2003 [8, п. 8.2] різняться індексом позначення: ДСТУ та ДСТУ-Н відповідно. Проте ані Міжнародна настанова [1—2], ані Регламент ЄС [9], що визначає правила європейської стандартизації, ані переліки видань на офіційних сайтах ISO, IEC, CEN, CENELEC, ETSI не містять поняття *code of practice* (укр. кодекс ustalеної практики)⁴, а містять інші види ДДС (табл. 1).

Поняття **кодекс ustalеної практики** введено в українське законодавство ще 2001 року, проте воно й досі залишається «небаченим звірятком», оскільки в чинних основоположних стандартах нема чітких критеріїв: які нормативні документи (НД) національного рівня треба приймати як національні стандарти, а які — як кодекси ustalеної практики. Так само досі не розв'язано питання: які ІДС доцільно приймати як національні стандарти, а які як національні кодекси ustalеної практики. Рекомендації, як розв'язати останнє питання, має дати нова редакція ДСТУ 1.7.

Щоб сформулювати ці рекомендації, розглянемо визначення **стандарту** та **кодексу ustalеної практики** у [3, ст. 1]. Ключовими у першому визначенні є слова «нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом ...», а друге поняття визначено як «нормативний документ, що містить *рекомендації* щодо практик чи процедур проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування або експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів». Тобто кодекс ustalеної практики можна приймати і за відсутності консенсусу всіх заінтересованих сторін, а його положення мають нижчу обов'язковість порівняно зі стандартом.

Оскільки іноземні ДДС також ухвалюють без консенсусу всіх заінтересованих сторін, і через це вони мають нижчу обов'язковість, ніж відповідні стандарти, пропонуємо приймати їх як українські кодекси ustalеної практики, що відбито в останньому стовпчику табл. 1. Проте треба дозволити в окремих випадках приймати їх як національні стандарти, чітко вказавши цю зміну виду в передмові або у вступі прийнятого національного нормативного документа (НД).

⁴Тому не зрозуміло, що мав на увазі законодавець, уживаючи термінологічних словосполук «міжнародні і регіональні стандарти та кодекси ustalеної практики» [3, ст. 4, 11, 17]. Заради правди зазначимо, що поняття *code of practice* є в міжнародній настанові [10, п. 3.5], проте його не розуміють як повністю самостійний вид документа зі стандартизації, оскільки «кодекс ustalеної практики може бути стандартом, частиною стандарту або незалежним від стандарту документом».

Україна також є членом EASC. Ця регіональна організація стандартизації приймає три види документів зі стандартизації:

- **міждержавний стандарт** (*англ.* interstate standard; *рос.* межгосударственный стандарт), тобто регіональний стандарт, доступний широкому колу користувачів [12, п. 4.1.1.2.1] (позначення — ГОСТ);
- **правила міждержавної стандартизації** (*англ.* interstate standardization rules; *рос.* правила по межгосударственной стандартизации), тобто НД, що встановлює обов'язкові для застосування організаційно-методичні положення, які доповнюють і конкретизують окремі положення основоположних міждержавних стандартів або визначають порядок взаємодії органів стандартизації в роботах зі стандартизації, метрології, сертифікації чи акредитації [12, п. 4.1.2] (позначення — ПМГ);
- **рекомендації міждержавної стандартизації** (*англ.* interstate standardization recommendations; *рос.* рекомендации по межгосударственной стандартизации), тобто НД, що містить добровільні для застосування організаційно-методичні положення стосовно проведення робіт зі стандартизації, метрології, сертифікації чи акредитації які доцільно перевірити на практиці до їхнього встановлення у міждержавних стандартах чи відповідних правилах [12, п. 4.1.3] (позначення — РМГ).

З огляду на ці визначення, міждержавні стандарти треба приймати як національні (ДСТУ ГОСТ), а правила і рекомендації міждержавної стандартизації є ДДС, тому їх доцільно приймати як кодекси ustalеної практики (ДСТУ-Н ПМГ, ДСТУ Н РМГ).

2. ЩОДО КРИТЕРІЇВ ІДЕНТИЧНОСТІ, МОДИФІКОВАНOSTІ ТА НЕЕКВІВАЛЕНТНОСТІ

У міжнародній настанові [1, п. 4.2, 4.3, 4.4] для формулювання цих критеріїв використано сім понять, шість з яких визначено в чинній редакції [5, п. 3.1—3.5, 3.8]. Проте ці визначення зорієнтовані лише на стандарти і мають певні вади. Наприклад, визначення [5, п. 3.8] містить словосполучення «Сукупність положень, вимог ...», хибність якої пов'язана з тим, що вимоги — це різновид положення. Пропонуємо уточнити ці визначення так:

- **технічний зміст** (*англ.* technical content [1, п. 4.2]) — сукупність положень, які відображають сутність документа зі стандартизації;
- **структура** (*англ.* structure [1, п. 3.10]) — порядок розташування розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, таблиць, рисунків, додатків у документі зі стандартизації;
- **форма вислову** (*англ.* wording [1, п. 4.2]) — мовна форма, у якій подано певне положення документа зі стандартизації;

- **технічний відхил** (положень національного НД від положень ІДС) (*англ.* technical deviation [1, п. 3.8]) — будь-яка відмінність технічного змісту національного НД від технічного змісту ІДС;
- **редакційна зміна** (*англ.* editorial change [1, п. 3.7]) — будь-яка дозволена зміна документа, що не змінює його технічного змісту. Перелік дозволених редакційних змін подано в [1, п. 4.2];
- **зміна вислову** (*англ.* change in wording [1, п. 3.9]) — заміна окремих слів чи словосполук у документі зі стандартизації на синоніми, щоб відбити звичне вживання певної мови в конкретній країні, що приймає цей документ однією з офіційних мов стандартувальної організації без перекладання.

Приклад. Термін *ліфт* у британському варіанті англійської мови (British English) передають як *lift*, тоді як в американському варіанті (American English) — як *elevator*.

- **принцип зворотності** (*англ.* vice versa principle [1, п. 3.11]) — принцип, за яким усе, що прийняте за умовами ІДС, є прийнятним у національному НД, і навпаки, отже відповідність ІДС також означає відповідність національному НД і навпаки.

Примітка. Уважають, що принципу зворотності дотримано, якщо те, до чого зобов'язує ІДС, що він забороняє або дозволяє, рекомендує чи не рекомендує, те саме стосується національного НД і навпаки.

Формулюючи критерії, треба мати на увазі, що:

- ІДС викладено однією з офіційних мов міжнародної (регіональної) стандартувальної організації (для ISO, IEC, CEN, CENELEC, ETSI переважно англійською, а для EASC тільки російською) або державною мовою тієї країни, чий національний стандарт або ДДС Україна приймає;
- Законом України визначено, що національні стандарти та кодекси усталеної практики приймають «державною мовою або в разі потреби однією з мов відповідних міжнародних або регіональних організацій стандартизації» [3, ст. 7].

Міжнародна настанова [1] розглядає всі випадки, зокрема, коли державна (офіційна) мова країни, яка приймає іноземний документ зі стандартизації, та мова ІДС є різними варіантами однієї мови, наприклад, англійської (British English, American English, Australian English, Canadian English, New Zealand English тощо), французької (le français, le français au Canada, le français de Belgique тощо), німецької (Bundesdeutsches Hochdeutsch, Österreichisches Deutsch, Schweizer Hochdeutsch тощо). Оскільки в Україні є одна державна мова — українська, яка, на жаль, не є офіційною мовою жодної міжнародної чи регіональної стандартувальної організації, ми маємо суттєво спростити критерії та методи приймання, залишивши лише ті, що стосуються українських реалій. Наприклад, поняття **зміна вислову**, як свідчить подане

вище визначення, стосується лише випадку, якщо ІДС приймають як національний НД мовою оригіналу (*англ.* when adopting an International Standard in one of its official languages [1, п. 3.9]), тоді як державною мовою країни, що приймає, є інший варіант тієї самої мови. Тому це поняття взагалі не має жодного стосунку до української системи стандартизації і має бути вилучене з нової редакції ДСТУ 1.7.

Грунтуючись на наведених вище визначеннях, уточнимо критерії ідентичності, модифікованості та нееквівалентності національного НД щодо ІДС, подані в [1, п. 4.2, 4.3, 4.4].

Національний НД вважають **ідентичним** ІДС (ступінь відповідності **IDT**) у разі одночасного виконання таких умов:

- а) національний НД не відрізняється від ІДС ані технічним змістом, ані структурою;
- б) національний НД, прийнятий мовою оригіналу, не відрізняється від ІДС формою вислову, а національний НД, що є тотожним перекладом з мови оригіналу, містить лише редакційні зміни, чітко зазначені у національному вступі.

Зауважимо, що перекладаючи ІДС іншою мовою, принципово не можна зберегти форму вислову. Так в англомовних стандартах інструкції викладають у наказовому способі (*англ.* imperative mood) [10, п. 7.1, примітка], тоді як в українських НД їх подають інфінітивними реченнями. В англомовних документах пасивних конструкцій уживають для передавання як процесів, так і ознак, зокрема спричинених процесами, тоді як в українських НД процеси передають активними конструкціями, а ознаки — лише пасивними [13].

У разі одночасного виконання цих двох умов дотримано принципу зворотності.

Національний НД вважають **модифікованим** щодо ІДС (ступінь відповідності **MOD**) у разі одночасного виконання таких двох умов:

- а) національний НД у цілому відтворює технічний зміст ІДС, проте має технічні відхилення, точно визначені та пояснені;
- б) структура національного НД у цілому відтворює структуру ІДС, але може містити певні, чітко визначені та пояснені зміни, які не позбавляють користувача змоги легко порівняти технічний зміст і структуру обох документів.

Модифікованим НД дозволено мати такі самі редакційні зміни, як ідентичним.

З огляду на зміни структури та технічні відхилення принципу зворотності для модифікованого НД в цілому не дотримано. У модифікованому національному НД дозволено одночасно вилучати, додавати, змінювати будь-які окремі положення та запроваджувати інші альтернативні, проте це стосується лише меншої частини положень національного НД та ІДС повинні збігатися. Зауважимо, що в умовах України зазначені ▶

операції вилучання, додавання, змінювання положень доцільно виконувати не з оригінальним іншомовним текстом, а лише з його українським перекладом, що, як буде показано далі, певним чином обмежує розмаїття методів приймання, викладених у [1].

Національний НД вважають **нееквівалентним** ІДС (ступінь відповідності **NEQ**) у разі виконання хоча б однієї з таких трьох умов:

- а) національний НД містить невизначені та непояснені технічні відхилення та/або редакційні зміни;
- б) національний НД має невизначені зміни структури, які не гарантують легкого порівняння змісту й структури національного НД та ІДС;
- в) національний НД містить меншу частину положень ІДС.

ІДС вважають прийнятним в Україні в тому разі, якщо національний НД має ступінь відповідності IDT чи MOD.

3. СПОСОБИ ТА МЕТОДИ ПРИЙМАННЯ ІДС ЯК НАЦІОНАЛЬНИХ НД

В умовах України є три способи приймання ІДС (табл. 2):

- мовою оригіналу;
- мовою оригіналу з довідковим українським перекладом;
- українською мовою.

Розгляньмо зв'язок цих способів приймання з методами приймання / перевидання, визначеними міжнародною настановою [1]. Є два основні методи приймання:

- **підтвердження**⁵ (англ. endorsement [1, п. 5.2] (EDS));

⁵У загальноживаній англійській мові віддієслівні іменники *adoption, endorsement, republication, translation, redrafting* зазвичай мають два значення: дії, що триває та/або повторюється, і події (факту), а окремі з них, наприклад *endorsement* та *translation*, ще й третє значення — результату. Розробляючи НД, треба керуватися чітким правилом: у межах одного НД тим самим терміном позначають лише одне поняття і не позначають різних, навіть взаємопов'язаних. Це зокрема стосується і таких понять, як **процес** і його **результат**; **тяглий процес**, що триває та/або багаторазово повторюється і «мигтєва» подія, яку подають як **факт**, нехтуючи її тривалістю. Зазначене правило не залежить від властивостей конкретної мови. Навіть якщо певна загальноживана мова, наприклад англійська, називає ці поняття одним словом, у НД їх треба позначати різними термінами. Наприклад у [10, п. 9.6] для розмежування взаємопов'язаних понять вжито різних англійських термінів *amendment* (укр. змінювання — **процес**) і *result of amendment* (укр. зміна — **результат**). Із наведеного прикладу випливає, що загальноживана українська мова, як і більшість інших слов'янських мов (наприклад, польська, чеська, словацька), природно творять спільнокореневі віддієслівні іменники, що не є синонімами, а різняться значеннями і завдяки цьому дають змогу термінологічно розмежовувати поняття **тяглого процесу**, **факту** та **результату**, наприклад, *змінювання*, *змінення* і *зміна*, *перекладання*, *перекладення*, *переклад*. Оскільки метод — це спосіб дії багаторазового застосування, то в термінологічних сполуках з терміном **метод** треба вживати українських іменників, утворених від дієслів недоконаного виду, наприклад: **метод приймання**, **підтвердження**, **перевидання**, **передрукування**, **перекладання**, **перероблювання**. Це не враховано у чинній версії [5], але сподіваємось, що це буде виправлено у новій редакції цього стандарту.

- **перевидання** (англ. republication [1, п. 5.3] (RPB)).

У останньому виділяють три методи перевидання:

- **передрукування** (англ. reprinting [1, п. 5.3.2] (RPR)) з довідковим українським перекладом;
- **перекладання** (англ. translation [1, п. 5.3.3] (TRL));
- **перероблювання** (англ. redrafting [1, п. 5.3.4] (RDF)), якщо положення національного НД тільки частково відтворюють положення ІДС.

У табл. 2 показано доцільні для кожного способу методи приймання / перевидання, а також переваги та недоліки кожного варіанту. Найпростішим методом з мінімальними трудовитратами є метод підтвердження, за якого **ІДС** застосовують лише мовою оригіналу, не перекладаючи та/або не передруковуючи його текст. Проте цей метод доцільно використовувати лише на початкових стадіях, щоб ознайомити українських користувачів з ІДС і ввести ці документи в українське нормативне поле. Ефективно ж використовувати **ІДС** в умовах України можна лише за наявності повного письмового українського перекладу (нормативного чи довідкового⁶).

Зазвичай документи зі стандартизації перекладають з мови оригіналу українською мовою в три етапи:

- 1) **початковий етап** перекладання, результатом якого є **чорновий переклад**, що передає основний технічний зміст ІДС, проте має неточності в термінології, подаванні номенклатурних і власних назв, перекладі загальноживаних слів і зберігає певні морфологічні, синтаксичні, стилістичні риси мови оригіналу, невластиві українській мові. Чорновий переклад зазвичай отримують за допомогою автоматизованих систем перекладання з мінімальним редагуванням і використовують для початкового ознайомлення з положеннями ІДС, визначення доцільності/недоцільності прийняття ІДС як національного НД, відповідності/невідповідності положень ІДС чинним в Україні законодавчим актам та іншим НД. Зауважимо, що чорновий переклад недоцільно використовувати навіть для перероблювання ІДС в неідентичний національний НД, оскільки він не повністю правильно передає технічний зміст ІДС, що може стати причиною помилок.
- 2) **проміжний етап** перекладання, результатом якого є **робочий переклад**, що правильно передає технічний зміст ІДС і в основному відбиває лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні норми української мови, але має певні неточності у виборі найкращого варіанту слововживання, терміновживання та побудови речення. Проте терміни, власні та номенклатурні назви, умовні позначки, скорочення, символи мають бути зуніфіковані по всьому

⁶У разі прийняття ІДС як національного НД методом перекладання тотожний переклад набуває нормативного статусу, а в разі прийняття ІДС як національного НД методом передрукування цей переклад має лише довідковий статус.

Таблиця 2. Переваги та недоліки різних способів та методів приймання/перевидання ІДС як національних НД України

ІДС прийнято як національний НД	Метод приймання / перевидання	Ступінь відповідності	Переваги	Недоліки
мовою оригіналу	Підтвердження (EDS)	IDT	1. Найпростіший метод з мінімальними трудовитратами. 2. Уводить ІДС в українське нормативне поле як національний НД, що дає змогу іноземним інвесторам, торговельним партнерам України та тим українським фахівцями, які знають іноземну мову, застосовувати його	Обмежена застосовність більшістю українських фахівців
мовою оригіналу з довідковим українським перекладом	Передрукування (RPR)	IDT	Ширша застосовність, ніж в попередньому випадку. Іноземні інвестори, торговельні партнери України працюють з англомовним текстом, а українські фахівці — з довідковим перекладом	1. Нормативну силу має лише текст мовою оригіналу. Тому можуть виникати конфліктні ситуації в разі розбіжностей між іншомовним оригіналом і українським перекладом. 2. Більші трудовитрати, ніж у попередньому випадку
українською мовою	Перекладання (TRL)	IDT або MOD	1. Нормативну силу має текст українською мовою, що забезпечує широку застосовність. 2. Ступінь відповідності MOD дає змогу адаптувати ІДС до українських реалій, якщо потрібних технічних відхилів небагато, і тому їх можна чітко зазначити та пояснити	1. Помилки перекладу завдають більшої шкоди, ніж в попередньому випадку. 2. Більші трудовитрати, ніж у попередньому випадку
	Перероблювання (RDF)	NEQ	Дає змогу адаптувати ІДС до українських реалій, якщо є потреба відтворити положення ІДС у національному НД тільки частково. Тому потрібних технічних відхилів багато, і через це їх важко чітко зазначити та пояснити	ІДС не є прийнятим як національний НД, що може ускладнювати економічне співробітництво України з іншими країнами

тексту робочого перекладу, що запобігатиме плутанині. Робочий переклад отримують редагуванням чорнового перекладу, використовуючи перекладні словники, термінологічні стандарти, посібники з перекладання науково-технічної літератури. Саме такий переклад доцільно використовувати для перероблювання ІДС в неідентичний національний НД, проте його недостатньо для розроблювання ідентичних або модифікованих національних НД;

3) **остаточний етап** перекладання, результатом якого є **тотожний переклад** (англ. identical translation [1, п. 4.2]), що правильно передає технічний зміст тексту ІДС завдяки вживанню уніфікованої та правильної української термінології та повністю відбиває лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні норми української мови. Кожен найменший структурний елемент тотожного перекладу (пункт, підпункт, заголовок, абзац, напис тощо) ►

Таблиця 3. Зв'язок між ступенями відповідності, методами приймання та дозволеними змінами в національному НД України

Ступень відповідності	Метод приймання / перевидання	Дозволені зміни		
		Редакційні зміни	Зміни структури	Технічні відхили
Ідентичний (IDT)	Підтвердження (EDS)	Ні	Ні	Ні
	Передрукування (RPR)	Так ¹⁾	Ні	Ні
	Перекладання (TRL)	Так	Ні	Ні
Модифікований (MOD)	Перекладання (TRL)	Так	Так ²⁾	Так ³⁾
Нееквівалентний (NEQ)	Перероблювання (RDF)	Так	Так	Так

Примітки: ¹⁾ Лише в довідковому українському перекладі. ²⁾ У разі якщо зміст ІДС та національного НД легко порівняти, або коли понад один ІДС приймають як один національний НД і складено перелік із зазначенням змін. ³⁾ У разі якщо технічні відхили зазначено та пояснено.

правильно передає технічний зміст відповідного структурного елемента оригіналу, але відрізняється формою вислову, яка повністю відповідає нормам української мови. Тотожний переклад отримують науковим та літературним редагуванням робочого перекладу, використовуючи термінологічні стандарти, фахові словники, посібники зі складних випадків слововживання, терміновживання, перекладання науково-технічної літератури і культури української мови.

Зауважимо, що, по-перше, основну увагу в процесі перекладання треба приділити правильній та уніфікованій по всьому тексту термінології, оскільки технічний зміст документа передають саме терміни, а також правильному транскрибуванню або трансліруванню номенклатурних і власних назв [14]. По-друге, перекладаючи текст ІДС українською, треба зберегти у перекладі вид кожного положення ІДС, зумовлений модальністю цього положення, щоб користувачі, які застосовуватимуть цей ІДС через національний стандарт, мали змогу із самої форми положення однозначно відрізнити вимоги, яких вони повинні неодмінно дотримувати, заборонні та дозвільні положення від рекомендаційних та інформаційних положень. Як цього досягти, перекладаючи з англійської мови, детально викладено в [13].

Тотожний переклад є початковим пунктом розроблювання ідентичного чи модифікованого національного НД, оскільки саме в цей переклад за потреби вносять національні примітки, пояснення, додатки тощо, а також технічні відхили (для ступеня відповідності — MOD).

З огляду на все викладене вище, пропонуємо адаптувати таблицю додатка В [1] до українських реалій, залишивши для ступеня відповідності MOD тільки метод перекладання, а для ступеня відповідності NEQ — метод перероблювання (табл. 3), що суттєво спрос-

ить правила та процедури української системи стандартизації.

Ступінь відповідності та метод приймання/перевидання в кожному конкретному випадку визначає розробник. Проте, виходячи із завдання інтегрувати Україну в європейський економічний і нормативний простори, європейські стандарти треба приймати лише як ідентичні національні [3, ст. 17] методом підтвердження, передрукування чи перекладання, а гармонізовані європейські стандарти — лише як ідентичні національні стандарти методом перекладання, оскільки їхнє добровільне застосування надає презумпцію відповідності продукції, пов'язаним з нею процесам або методам виробництва чи іншим об'єктам, вимогам українських технічних регламентів, гармонізованих з Директивами Європейського Союзу.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано види документів зі стандартизації, які Україна має приймати як національні, запропоновано їхню загальну назву та уточнену назву стандарту ДСТУ 1.7.

2. Порівняно види документів зі стандартизації, що їх видають міжнародні та регіональні (європейські та євразійська) організації стандартизації, із законодавчо встановленими в Україні. Запропоновано міжнародні та регіональні стандарти, а також гармонізаційні документи CENELEC приймати як національні стандарти, а інші документи зі стандартизації — як національні кодекси усталеної практики. Ця рекомендація не виключає можливості також приймати інші документи зі стандартизації як національні стандарти, чітко вказавши цю зміну виду в передмові або вступі прийнятого національного НД.

3. З огляду на українську специфіку уточнено:

- критерії ідентичності, модифікованості та еквівалентності;

- способи та методи приймання ІДС як національних НД.

Зокрема запропоновано вилучити з нової редакції ДСТУ 1.7 поняття **зміна вислову** як незастосовне до української системи стандартизації, оскільки воно стосується лише випадку, якщо ІДС приймають як національний НД мовою оригіналу, тоді як державною мовою країни, що приймає, є інший варіант тієї самої мови.

4. З огляду на те, що в умовах України операції вилучення, додавання, змінювання положень доціль-

но виконувати не з оригінальним іншомовним текстом, а лише з його українським перекладом, запропоновано обмежити розмаїття варіантів, закладених у міжнародну настанову [1], залишивши для ступеня відповідності MOD тільки метод перекладання, а для ступеня відповідності NEQ — метод перероблювання, що суттєво спростить правила та процедури української системи стандартизації.

5. Викладені пропозиції оформлено як зміни до проекту нової редакції ДСТУ 1.7.

ЛІТЕРАТУРА

1. Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables. — Part 1. Adoption of International Standards : ISO/IEC Guide 21-1:2005. — First edition. — ISO/IEC, 2005. — VI, 24 p. (Приймання на регіональному та національному рівнях міжнародних стандартів та інших міжнародних документів. Частина 1. Приймання міжнародних стандартів). — Режим доступу : http://www.iso.org/iso/iso_iec_guide_21-1_2005.pdf
2. Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables — Part 2. Adoption of International Deliverables other than International Standards : ISO/IEC Guide 21-2:2005 (Приймання на регіональному та національному рівнях міжнародних стандартів та інших міжнародних документів. Частина 2. Приймання міжнародних документів, відмінних від міжнародних стандартів). — Режим доступу : http://www.iso.org/iso/iso_iec_guide_21-2_2005.pdf
3. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
4. Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.1993 № 46-93. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/46-93/ed19930510>
5. Національна стандартизація. Правила і методи прийняття та застосування міжнародних і регіональних стандартів. (ISO/IEC Guide 21:1999, NEQ) (перевидання зі зміною № 1) : ДСТУ 1.7:2001 // Національна стандартизація. — К. : Держспоживстандарт України, 2003. — С. 143—174. — (Національний стандарт України).
6. Гінзбург М. Д. Deliverable. Як це буде українською? / М. Д. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2015. — № 3. — С. 12—16.
7. Гінзбург М. Д. «Standardizing body (organization)», «Standards body (organization)», «Standardisation body (organisation)». Як це буде українською? / М. Д. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2015. — № 2. — С. 24—26.
8. Національна стандартизація. Основні положення : ДСТУ 1.0:2003 // Національна стандартизація. — К. : Держспоживстандарт України, 2003. — С. 5—20. — (Національний стандарт України).
9. Regulation (EU) № 1025/2012 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on European standardisation, amending Council Directives 89/686/EEC and 93/15/EEC and Directives 94/9/EC, 94/25/EC, 95/16/EC, 97/23/EC, 98/34/EC, 2004/22/EC, 2007/23/EC, 2009/23/EC and 2009/105/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Decision 87/95/EEC and Decision No 1673/2006/EC of the European Parliament and of the Council. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:31>
10. Guide — Standardization and related activities — General vocabulary : ISO/IEC Guide 2:2004(E/F/R) — Eighth edition — ISO/IEC, 2004. — XIV, 60 p. (Наста нова — Стандартизація та суміжні види діяльності — Загальний словник. Восьме видання). — Режим доступу : http://www.iso.org/iso/iso_iec_guide_2_2004.pdf
11. Common Rules For Standardization Work : CEN/CENELEC Internal Regulations. — Part 2:2015. — CEN/CENELEC, 2015. — 65 p. (Загальні правила роботи зі стандартизації : Внутрішній регламент CEN/CENELEC. — Частина 2). — Режим доступу : ftp://ftp.cencenelec.eu/CENELEC/IR/CEN_CENELEC_IR2_EN.pdf
12. Міждержавна система стандартизації. Терміни та визначення (ГОСТ 1.1-2002, IDT) : ДСТУ ГОСТ 1.1:2005. — К. : Держспоживстандарт України, 2006. — III, VI, 30 с. — (Національний стандарт України).
13. Гінзбург М. Д. Пропозиції щодо методики перекладання положень англomовних нормативних документів засобами української мови / М. Д. Гінзбург, С. Є. Коваленко // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2015. — № 2. — С. 12—24.
14. Гінзбург М. Проблеми гармонізації іншомовних стандартів методом перекладання / Михайло Гінзбург // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика : матеріали доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції 6—7 квітня 2012 р. / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. І. Сидоренка. — К. : Аграр Медіа Груп, 2012. — С. 79—83. ■